

**MÁTÉ Anna  
interjúja**



**SURÁNYI Bálinttal**  
(Ferge Zsuzsa 65. születésnapja apropóján)

**Máté Anna:** *Kezdjük ott, hogy hogyan ismerték meg egymást Zsuzsával!*

**Surányi Bálint:** Ez igen furcsa volt, mert én a Rádió Közvélemény-kutató Osztályán dolgoztam, Zsuzsa pedig a KSH-ban. Volt egy tudományos tanácsunk, amelynek tagja volt Zsuzsa is. A tudományos tanács döntött a jövő évi munkatervünkről. S. Molnár Edit, aki az osztályvezető volt, elmondta, hogy melyik témát melyik tudományos tanácsstag javasolta. Én nem tülekedtem egyik témáért sem, azt mondtam, vigyék a többiek, amit akarnak; ami marad, az marad. A maradék a politikai ismeretszint kutatás lett, amit Zsuzsa javasolt. Zsuzsa a tanács ülésén azon a véleményen volt, hogy ne csináljunk politikai közvélemény-kutatást addig, ameddig a lakosság politikai ismeretszintjét nem tártuk föl. És akkor én ezt elvállaltam, de kértem Edót [S. Molnár Edit], hogy ismertessen meg Zsuzsával, ha már így alakult. Edó beszélt vele, Zsuzsa pedig azt mondta neki, hogy menjek be másnap a KSH-ba, mutatkozzunk be egymásnak. Ez így is történt, és Zsuzsa ott elmondta, hogy ugyan ő javasolta ezt a témát, de azóta már rájött, hogy nem lehet megcsinálni. Én pedig mondtam, hogy gondolkoztam rajta, és hogy voltaképpen az ismeretszint struktúrája Guttman-skála-szerű. Ő ezt akkor nagyon érdekesnek tartotta, így végül

közösen kezdtünk el rajta dolgozni úgy, hogy én bejártam hozzá a KSH-ba..

**M.A:** Milyen volt akkor Zsuzsa?

**S.B.:** Zsuzsa nagyon barátságos volt. Az egész akkori szociológiában volt valami "gründolási láz": mindenki egy kicsit újonnan kapta a dolgokat, egymásnak átadta, ki mit hallott, mit olvasott. Ez egy születési állapot volt, amiben Zsuzsa persze két lépéssel előrébb járt; ő addigra már *Szalai Sándor* révén egy széleskörű nemzetközi időmérleg kutatásban dolgozott. Ennek ő volt az intézményes magyar letéteményese, s ennek révén az egész nemzetközi networköt ismerte, tehát a szakirodalmi és egyéb ismereteken kívül egy nemzetközi hálózatban is benne volt már. Zsuzsa azért is járhatott két lépéssel előttünk, mert hamarabb kezdte a szociológia művelését. Szalai volt az egyik epicentruma a magyar szociológia újjáalakulásának. Annak ellenére, hogy akkor nagyon rossz helyzetben volt – egyetemi tanárként ki volt tiltva az egyetemről –, ezért akadémiakusságát használta valamiféle aktivitás lehetőségére. Szalay azért találhatott rá Zsuzsára, mert az ő édesapját, a *Pester Lloydhoz* kapcsolódóan ismerte.. Zsuzsa statisztikai jártassága mellett nyelveket is nagyon jól beszélt.

Mire én Zsuzsával megismerkedtem, addigra a KSH-ban lezajlott az adatfelvétel – és részben a feldolgozása is – annak a társadalmi rétegződés vizsgálatnak, amely az új hazai szociológia első nagy empirikus munkája volt.

**M.A.:** *Milyen helyzetben kezdett Zsuzsával együtt dolgozni?*

**S.B.:** Bonyolult történet, hogy Zsuzsa miért hívott át engem a KSH-ba, az ő osztályára. Amikor én átmentem, a rétegződési kiadvány már kész volt és az adatfelvétel utómunkálatai (másféle célú feldolgozásai) folytak. Ezzel párhuzamosan a kiadvány legfontosabb gondolatait Zsuzsa a *Valóságban* publikálta. Én az utómunkálatokba – konkrétan egy lakossági jövedelemről szóló kiadvány készítésébe – egy kommunikációs félreértést követően bonyolódtam bele. Én úgy gondoltam, hogy ezt a munkát egy szobatársnőmnek kellett volna megcsinálnia, és akiről úgy gondoltam: nem fűlik hozzá a foga. Nekem viszont ahhoz nem fűlt a fogam, amit Zsuzsa javasolt számomra: hogy szálljak be ő és Kemény István mellé egy tervezett szegénységvizsgálatba. Én nem akartam kettejük közé beállni ütközőpontnak, úgyhogy bementem Zsuzsához és felajánlottam, hogy a szegénység téma helyett inkább megírom én a jövedelem

kiadványba készülõ elemzést. Ezen Zsuzsa nagyon csodálkozott, de azt mondta, hogy jó, csináld meg. Ezután örömmel mondtam a kolléganõmnek, hogy megszabadítottam a jövedelem kiadványtól, õ viszont értetlenül állt elõttem: akkor tudtam, meg hogy ez nem az õ, hanem Zsuzsa munkája lett volna. Zsuzsa bizonyos mértékig örült, bizonyos mértékig mulatott a helyzeten. Három hét múlva, amikor kész lett a tanulmány, végül azt mondta – akkor már tegezõdtünk –, hogy õ ennél sokkal komplikáltabban írta volna meg, de vannak benne új gondolatok, úgyhogy jó lesz ez így.

**M.A.:** *Az elõbb úgy fogalmazott, hogy nem szeretett volna ütközõpont lenni Zsuzsa és Kemény István között, feszültség volt akkor közöttük?*

**S.B.:** Ugye akkor az egész rétegzõdés-vizsgálat alapja egy mikrocenzus volt. Az volt az elképzelés, hogy a következõ mikrocenzushoz kapcsolódóan két témában végezzünk "mélyfúrást": a szegénység és az ifjúság problémái témakörökben (ez utóbbi késõbb hozzám jutott). Addigra már a tervezett szegénységvizsgálat kapcsán Pista és Zsuzsa között kialakultak elképzelésbeli különbségek, és Zsuzsa valamiért úgy gondolta, hogy ha én is ott vagyok, akkor ez könnyebb és egyszerûbb lesz,

de nekem nem volt igazán vonzódásom se a témához, se a helyzethez.

**M.A.:** *Milyen volt Zsuzsával dolgozni?*

**S.B.:** Nagyon könnyű, abszolút könnyű, Zsuzsa is elég gyorsan dolgozik, én is elég gyorsan dolgoztam, és egymás asszociációit nagyon könnyen tudtuk egymást követni. De sajnos ez nem tartott sokáig, mert nem sokkal később őt kirúgták a hivatalból.

**M.A.:** *Emlékszik ennek körülményeire?*

**S.B.:** Nagyon jól emlékszem rá. Zsuzsa elment egy három hónapos franciaországi ösztöndíjra a KSH jóváhagyásával (akkoriban anélkül nem is lehetett volna menni). Az neki egy parádé volt, teljesen feltöltve, sugározva jött haza, akkor ismerkedett meg Bourdieu-vel, nekünk is rengeteget mesélt, aztán felment a főnökhöz, *Mód Aladárnéhoz* ugyanilyen lelkesen elmesélni az élményeit. Módné megszakította azzal, hogy 'Zsuzsa, az lenne a legjobb, ha mi nem dolgoznánk együtt.' Akkor Zsuzsa nagyon meghökkent, de hamarosan kiderült, hogy mindez nem egy laza felvetés volt, hanem távollétében Módné az össze instanciát végigjárta, hogy eltávolíthassa. Ennek a szakításnak a lényegét Kemény Pista fogta meg legjobban. Szerinte

Módné mint főosztályvezető a közegellenállást is leküzdve patronálta a rétegződés vizsgálatot, és azt hitte, hogy lesz egy "saját" vizsgálata. Zsuzsa viszont a vizsgálat eredményeit – teljes joggal – leköszölte a Valóságban, így a "corpus feletti uralom" már nem lehetett egészében Módnéé. Ez Pista gondolata, de abszolút egyet értek vele és ma is így látom.

Zsuzsát megviselte, amikor ez kiderült. A főosztályi párttitkár azzal nyugtatta, hogy az 'erősebb kutya b...k', holott neki is nyilván rá kellett bólintania a kirúgási tervre. Zsuzsa másnap ment patrónusához, Péter György KSH-elnökhöz, hogy többet tudjon meg az ügyről. Péter a róla való véleményét tudakoló kérdésére azt mondta neki, hogy majdnem, hogy zseninek tartja, de a kirúgás az egészen más. Gréte tőle ezt kérte, hát ezt ő teljesítette, de a továbbiakban Zsuzsa mindenben számíthat rá.

Hát akkoriban ez így nézett ki, ilyen egyedi történetek nélkül a korszakból sok mindent nem lehet érteni.

**M.A.:** Milyen volt akkoriban szociológiával foglalkozni?

**S.B.:** A rétegződés vizsgálatot megcsinálni nagyon komoly politikai és részben egzisztenciális kérdés volt. Úgy értem, hogy a rétegződés ténye és statisztikai alátámasztása élesen szemben állt

az addig sulykolt ideologikus társadalomképpel; annak létét és értelmét kérdőjelezte meg. Ez a szembenállás nyílt politizálás nélkül is evidens volt. Zsuzsa nem volt politikus élharcos, csak a szakma erejével képviselte ezt az álláspontot. Ő a közvetlen politizálást 1956 után kerülte, de a direkt politikát általában is a magas pozícióban lévő embereknek kellett intézni. Nem vezetők számára a politikai konfrontációnak, már csak azért sem volt értelme, mert a kétféle társadalomszemléletet kifejező nyelv markánsan különbözött egymástól.

A nyelvi különbségek specifikációjához tartozik az is, hogy aki szociológiát akart csinálni – így Zsuzsa is –, angol szakirodalmat olvasott, és (még) nem voltak meg a magyar nyelvű terminusok. Ezért aztán egy angolról magyarított, gyakran egyéni tükörfordított keveréknyelvet beszéltünk.

**M.A.:** *Mi történt Zsuzsa elbocsátása után?*

**S.B.:** A KSH-ból való eltávozás eléggé elhúzódott, mert időbe telt, amíg megfelelő helyet találtak Zsuzsának (A kirúgás ellenére is törekedtek rá, hogy szakmailag "jó helyre" kerüljön). Voltak hónapok, amikor a munka alól már fel volt mentve, de barátilag még bejárt hozzánk. Ugyanakkor a Szociológia Intézetben még nem

volt státusz.. Hegedűs András első szándékúan nem akarta Zsuzsát felvenni, de ellenvetése sem volt vele szemben; az odakerülés egy alkufolyamatban zajlott. Hogy Zsuzsa hogyan szocializálódott az új munkahelyén, azt pontosan nem tudom. De úgy emlékszem, hogy az elején Zsuzsának még nem volt konkrét témája. Egyébként akkoriban a szociológia még nem volt szétesve szakszociológiákra; mindenki egyszerre volt generalista és szakszociológus is. Zsuzsa előbb az oktatás kutatása felé fordult – akkor hívott engem is megbeszélésekre –, később a szociálpolitika felé. De ennek a részleteit már nem ismerem.

**M.A.:** *Zsuzsa úgy fogalmaz a könyvében, hogy a francia ösztöndíj, a kint töltött három hónap neki sorsfordító volt. Az ember a saját életének fordulópontjait néha csak utólag veszi észre, viszont a környezete látja azonos időben is. Látszott ez a fordulópont, amikor hazajött?*

**S.B.:** Igen, ahogy mondtam is. Ő nem először volt hosszabb ideig Párizsban, kiválóan beszélt franciául, az öccse 1956 óta kint élt (Károlyt, az öccsét egyébként előbb ismertem, mint Zsuzsát). Akkor találkozott Bourdieu-vel, aki talán a legnagyobb hatást tette rá, és ez a kapcsolat sokáig meg is maradt. Hogy ez fordulópont, akkor sugárzóan látszott rajta.

Ha az ember nem hazai közegben volt, hanem külföldiben, akkor más kommunikációs formák jöttek elő. Ezt az ember egy bizonyos fajta fizikai könnyebbségnek érezte. Itthon abszolút mértékben működött egy belső cenzúra, ami alól az ember fel tudott szabadulni egy ilyen külföldi úton.

A belső cenzúra egyfelől függött attól, hogy az ember hol, mekkora közönség előtt mond valamit. Másfelől – mai ismereteink fényében talán néha tévesen – tudta, hogy ki előtt lehet és ki előtt nem lehet beszélni. Zsuzsa ebben kevésbé volt gyanakvó, mint az átlag. Erre néha figyelmeztettük is, de az ő dolga lévén ráhagytuk. Zsuzsa rendszeresen tartott összejöveteleket a lakásán, főleg külföldieknek. engem is többször meghívott ilyenkor. Zsuzsa jól főzött; ezek szakmailag és emberileg is nagyon jó hangulatú összejövetelek voltak.

Amíg mi Zsuzsával együtt dolgoztunk, visszatekintve egy rövid pillanat mindössze. Rögtön utána jött 1968, ami – Hegedűs András és Péter György számára, különböző módon, de korábbi szerepük végét jelentette – mindannyiunk számára egy nagy kérdőjel volt: mi fog utána történni a világban és Magyarországon. Arról, hogy az akkoriban történt drámai eseményeket Zsuzsa hogyan élte meg, nem tudom. Az benne

volt a kalapban, hogy egy balos fordulat eltörli azt a szociológiának nevezett valamint, ami épp kialakulóban volt. Ma már tudjuk, hogy ez nem következett be.

A Zsuzsával való szoros kapcsolatunk életünk egy meghatározó időszak volt. Azóta távolabbról követtük egymás életét, és megörülünk, ha találkozunk; legutóbb épp a Zeneakadémián futottunk össze.